

DUŠKO LOPANDIĆ

PURPUR IMPERIJE

RIMSKI CAREVI POZNOG
RIMSKOG CARSTVA S PROSTORA BALKANA

■ Laguna ■

Copyright © Duško Lopandić, 2022.
Copyright © 2022 ovog izdanja, LAGUNA

„Prošlost je svet i nepovrediv deo našeg vremena, uzvišen iznad svih ljudskih slučajnosti, postavljen izvan domašaja sudbine...

Do najlepših stvari, iznetih iz tame na videlo, vodi nas trud drugih ljudi. Nijedno stoleće nam nije zabranjeno, u svaki vek imamo pristup i, ako nam se sviđa da veličinom uma prekoračujemo uske okvire ljudske krhkosti, veliki je vremenski prostor po kome možemo da lutamo.“

(Seneka, *O kratkoći života*)

SADRŽAJ

UVOD: PURPUR IMPERIJE

I Smrt u Sirmijumu (180. godina)	13
II Grad i Imperija.	18

PRVI DEO: UGROŽENO CARSTVO (Vojnici – carevi)

III Guverner Donje Panonije postaje car (Septimije Sever, 193–211)	25
IV Tračanin koga nisu voleli (Maksimian 235–238)	30
V Iliri, Tračani, Tribali – nestali narodi Balkana	36
VI Umreti za Rim (Trajan Decije 249–251)	41
VII Godine anarhije – uzurpatori iz Ilirije (251–268)	45
VIII Car koji je pobedio Gote (Klaudije II Gotski 268–270)	50
IX Provincija u kojoj su se carevi rađali: Gornja Mezija	54

X <i>Manu ad ferum</i> (Aurelijan 270–275)	60
XI <i>Restitutor orbis Romani</i> (272–274).	64
XII Reformator Carstva (274–275).	68
XIII Car koji je sadio vinograde (Marko Aurelije Prob 276–282)	71
XIV Carski grad Sirmijum	75

DRUGI DEO: OBNOVLJENO CARSTVO (Tetrarhija)

XV <i>Deus et dominus</i> : Dioklecijan (284–304)	83
XVI Dioklecijanove reforme	91
XVII Legije s Dunava	96
XVIII Mač i krst nad Sirmijumom	103
XIX Maksimijan Herkulije (286–310)	108
XX Poslednji zapis cara Galerija (311).	115
XXI <i>Felix Romuliana</i>	121
XXII Konstancije I (293–306).	126
XXIII Rimski vojni drum na <i>limesu</i>	129
XXIV Maksimin (II) Daja (305–313)	135
XXV Poslednji tetrarh: Licinije (308–324)	139
XXVI Kolonija koju su stvorile legije: Viminacijum na Dunavu	145

TREĆI DEO: PROMENJENO CARSTVO (Konstantin i hrišćanstvo)

XXVII Pobednik iz Naisa (Konstantin Veliki 307–337)	153
XXVIII Milvijanski most i Edikt o toleranciji (312–313)	157
XXIX Konstantinov Nais.	161
XXX Zavera u Sirmijumu (326)	167

XXXI Konstantin i hrišćani	172
XXXII Konstantinovi sinovi: dogovor u Viminacijumu (337).	178
XXXIII Sabori u Sirmijumu (347–358).	183
XXXIV Julijan – poslednji paganin (361–363).	189
XXXV Car iz Singidunuma – Jovijan (363–364)	195
XXXVI Singidunum	198
XXXVII Panonska dinastija (364–392)	202
XXXVIII Doba episkopa i propovednika.	205
XXXIX Hadrijanopolj – povest najavljene propasti (378)	211
XI Ljubav u Raveni – Konstancije III (421) i Gala Placidija (388–450)	215

EPILOG: MAČ I SLAVA

XLI Podeljeno carstvo	227
XLII <i>Genius Illyrici</i>	231
Prilozi	237

UVOD
PURPUR IMPERIJE

I

SMRT U SIRMIJUMU

(180. godina)

„Uskoro će i na tvoja vrata zakucati smrt...
Zato pođi s blagom misli, jer i onaj koji te zove
pun je blagosti.“

(Marko Aurelije)

Desetog dana meseca marta, 180. godine nove ere, teško se razboleo car Marko Aurelije. Imao je pedeset i devet godina. Car, koji je tek krenuo u još jedan od brojnih pohoda protiv germanskih plemena, nije sumnjao u ishod svoje bolesti. Već neko vreme je po garnizonima rimske vojske vladala kuga. Car naredi da se vojska zadrži u Sirmijumu¹ i da hitno pozovu Komoda, njegovog sina, suvladara i naslednika.

Sedam dana kasnije, u prohladno jutro, dok su se pramenovi magle vukli nad mutnom, skoro nevidljivom rekom nad kojom se zloslutno širio krik barske ptice, nekoliko konjanika se zaustavi pred carskom palatom u Sirmijumu. Unutra je vladao skoro potpuni mrak. U carskoj sobi, uljana

¹ Današnja Sremska Mitrovica.

lampa bacala je slabe obrise na skromnu postelju i na drhtavo telo, utonulo u košmar groznice. Komod se neodlučno zaustavi na nekoliko koraka od ležaja. I sada, kao onda kad bi kao dečak prilazio svom ocu, počinjao je da se znoji i nezvereno gleda po okolini, očekujući teška i njemu nerazumljiva pitanja, na koja nije znao odgovor. Ali ovaj put nikakvo pitanje ne dođe. Car je jedva uspeo da otvori oči. Tek nakon nekog vremena prepoznao je sina i naslednika, pa jedva razumljivim glasom promrmljao:

„Budi dobar dok živiš... dok možeš. Poštuj bogove, slušaj savetnike...“

Bolesnik uz vidan napor pomače ruku i pokaza na purpurni plašt, znak carskog dostojanstva, koji sluge odmah pružiše Komodu. Ovaj s olakšanjem zgrabi ogrtač i, ne čekajući više ni časa i jedva приметно odajući poslednji pozdrav umirućem, izjuri iz prostorije.

Nakon nekog vremena, buka se smanjila. Palata je izgledala skoro pusta. Samo nekoliko najvernijih pratilaca se opraštalo od umirućeg cara, koji je obavio svoju poslednju vladarsku dužnost. A onda, kao nekad Julije Cezar pred svojim ubicama, tako Marko Aurelije, u poslednjoj agoniji, prevuče togu preko glave. I sve je bilo gotovo. Odvojila se duša od tela. Preselila se duša „u carstvo vazduha, da bi živela još neko vreme, pa da se zatim polako izgubi, pretvori u oganj, da je ponovo u sebe primi razum – tvorac“.²

Tako nekako je pre skoro osamnaest vekova u Sirmijumu, umro rimski car i filozof Marko Aurelije Antonin. Pisac dela *Samom sebi*, koje nam i danas o njemu svedoči kao o „jednoj od najsloženijih i najmudrijih ličnosti koje su ikada sedele na vladarskom tronu“.³

² Marko Aurelije, *Samom sebi*.

³ M. Grant, *Climax of Rome*, London 1968, str. 3.

S Markom Aurelijem se svom kraju približava jedno doba, vek gotovo jedinstven u istoriji, ne samo Rima nego i bilo koje druge državne tvorevine, kad se u stvarnosti gotovo ispunila Platonova ideja o državi kojom vlada meritokracija, tj. vlast najzaslužnijih, mudrih, najposobnijih i najboljih. Doba kad se, od

Marko Aurelije (lik sa zlatnika)

96. do 180, smenjuju carevi pod imenima Nerva, Trajan, Antonin Pije, Hadrijan, Marko Aurelije, sve sjajniji od sjajnijeg, sposobniji od sposobnijeg. Carevi birani ne tek po srodstvu s prethodnim vladarem nego pre svega prema talentu i zaslugama. I koji će svaki za sebe, delima i ponašanjem, ostaviti ime u istoriji. Smrću cara Marka Aurelija, 180. godine, nakon celog jednog stoleća naslednik prestola postao je biološki potomak prethodnog cara – Komod. Ograničeni, razuzdani i surovi sin Marka Aurelija već nakon desetak godina nasilno će izgubiti i vlast i glavu.

Antički istoričar Dion Kasije beleži da nakon Markove smrti „sve prelazi iz zlatnog kraljevstva u kraljevstvo gvožđa i rđe“. U moderno doba, istoričar E. Renan će napisati „da se dan smrti Marka Aurelija može smatrati ključnim trenutkom propasti stare (antičke) civilizacije... S njim je filozofija bila na vlasti. Zahvaljujući njemu, svetom je na momenat upravljala najbolja i najveća ličnost svog doba... A kad ni Marko Aurelije nije mogao spasiti svet, ko da ga spasi?“⁴

⁴ Prevod prema Ch. Parain, *Marc Aurele*, Ed. Complexe, Paris, 1957.

Nakon smrti Marka Aurelija, Rimsko carstvo će postepeno tonuti u krizu i menjati se. Na horizontu, preko Dunava, pojavljuju se sve duže kolone varvarskih plemena, Germana, Skita, Gota, Sarmata, koje je car Marko Aurelije bezuspešno pokušavao da zaustavi. Samo dva pokolenja nakon njegove smrti, sredinom III veka, rimska vojska će biti teško poražena od varvara, a jedan rimski car ubijen u bici. Persija, konkurent Rima na istoku, sve agresivnije će napadati i otkidati parče po parče rimskih poseda. Imperator je u krvi smenjivao imperatora, a purpurna boja imperatorskog plašta i boja carske krvi smenjivale su jedna drugu... Činilo se da je Carstvo pred raspadom.

A onda će, u toku nekoliko generacija, odbranu i sudbinu carstva preuzeti ratnici i vladari rođeni na Balkanu, deca Dunava i Save, ljudi rođeni i odrasli u Sirmijumu (*Sirmium*, danas Sremska Mitrovica), Naisu (*Naissus*, danas Niš), Singidunumu (*Singidunum*, danas Beograd).

„Onda kad je Carstvo, u drugoj polovini III veka, zahvatila teška ekonomska i socijalna kriza, kad su rajnsko-podunavske provincije bile oblivene suzama i krvlju, opustošene glađu i crnom smrću, u Panoniji zaposedaju presto imperatori rođeni u vojničkim čizmama i srasli sa sedlom.“⁵ Među njima, neki su bili srčani, drugi sposobne vojskovođe, poneki dalekovidni, a jedan ili dvojica i genijalni vladari.

U toku više od jednog veka zbivanja u gradovima i na prostoru današnje Srbije, kao i šire na Balkanu – u tadašnjim Iliriku, Panoniji, Meziji – odlučujuće će uticati na dalju sudbinu cele Rimske imperije, na njenu postepenu transformaciju ka onoj državi i društvu koji su imali ključnu ulogu u daljem formiranju srednjovekovne, kao i moderne Evrope.

⁵ V. Popović, *Sirmijum, grad careva i mučenika*, Sremska Mitrovica, 2003, str. 41.

U jednom od najvećih preokreta zabeleženih u celokupnoj istoriji, ljudi iz naših krajeva će snagom svojih mišica i svoje volje preusmeriti tok istorije.

Uz velike napore i žrtve tih „vojničkih careva“, skromnog ilirskog ili tračkog porekla, Carstvo će ponovo biti okupljeno, učvršćeno, izmenjeno. Zasjaće obnovljenim sjajem, još jednom kao *Roma Aeterna*, večiti Rim... Opstajaće još vekovima – dva veka na Zapadu i više od hiljadu godina na Istoku – u Vizantiji.

Još duže od toga – praktično sve do danas – trajaće rimsko nasleđe, kao i slika i sećanje na davno doba kad su već cela civilizovana Evropa i Mediteran bili jedno. Kako je napisao V. Djurant: „U našim životima, rimska baština nastavlja da živi hiljadu puta dnevno“⁶.

Teško je pronaći u celokupnoj istoriji ovih prostora period kad su ljudi iz naših krajeva, naši prethodnici, zemljaci, neki od njih i naši preci, imali toliko veliku ulogu i po sudbinu celokupne evropske civilizacije.

Ovo je priča o tom vremenu i o tim ljudima.

⁶ V. Djurant, *Istorija civilizacije, Cezar i Hrist*, Beograd 1996.

II

GRAD I IMPERIJA

*Sed profecto fortuna in omni re dominatur*⁷

Rimsko carstvo se razvilo iz malog grada Rima, koji su prema legendi osnovala dva brata, Romul i Rem, 753. godine pre nove ere. Rim, grad na sedam bregova, nastao je kao seoce, pa gradić – država i kraljevina, a zatim, od 510. godine p. n. e., republika kojom su zajednički vladali patriciji (senat) i narod (plebejci). I u carsko doba, sve do nestanka Imperije, iznad svih zvaničnih građevina, kao steg ispred legiona, nošeno je *SPQR – Senatus et Populus que Romanus (SPQR)*⁸, službeni naziv Rimske države.

U početku, tek jedan od bezbrojnih gradova – državica Mediterana, Rim u neprestanim borbama širi svoje granice: pobeđuje svoje latinske susede, pa grčke države južne Italije i Makedoniju, zatim velikog rivala – Kartaginu da bi sredinom drugog veka pre nove ere postao dominantna država u Sredozemlju. Rimske legije sastavljene od slobodnih građana i seljaka čine se nepobedivim. Jedan stari rimski historičar za svoje pretke kaže da su Rimljani toga doba bili puni vrline:

„u službi bogovima bili su uzvišeni, kod kuće štedljivi, prijateljima verni, odvažni u ratu, pravedni u miru.“

Rimljani su bili narod izuzetno orijentisan na praktične stvari i, bar u početku, bez velike sklonosti ka imaginaciji, umetnosti ili spekulativnom mišljenju. Imali su ukupno samo 18 ličnih imena (*nomen*), uz ime bratstva (*cognomen* – prezime), kao i nadimak. U porodicama s mnogo potomaka, muškoj deci bi davali krajnje jednostavna lična imena poput Peti (*Quintus*), Šesti (*Sextus*), Sedmi (*Septimus*) i sl. Meseci su takođe nosili imena rednih brojeva, poput sedmog (septembar), osmog (oktobar) ili desetog (decembra). Žene su nosile imena po porodici-bratstvu svog oca (Flavija, Oktavija), a kad bi roditelji imali više kćeri, jednu bi zvali „Starija“, a drugu „Mlađa“ (Julija Starija, Julija Mlađa). Do savršenstva su razvili vojno umeće, pravo i državnu upravu, unapredili građevinarstvo. Filozofiju, književnost i dobar deo religije i mitologije „uvezli“ su od Grka, koji su im bili veliki uzor.

U svojim osvajanjima, Rim je često pokazivao određenu toleranciju prema pokorenim narodima: nakon prisajedinjenja, pobeđeni gradovi, narodi i zemlje zadržavali su svoje običaje, božanstva i način uprave, uz obavezu da poštuju novu vlast i da plaćaju danak novim gospodarima.

Međutim, ogromno širenje i bogaćenje države u II i I veku pre nove ere proizveli su velike društvene i moralne promene i izazvali unutrašnje potrebe u samom Rimu. Bogaćstvo utiče na krizu morala i propadanje starih običaja. Antički historičar Salustije je ovako pisao: „Kad su divlja plemena i silni narodi pokoreni silom, kad je Kartagina, suparnica rimska, do temelja satrta, a dva se mora i zemlje otvorile, tad je sudbina počela da besni i sve da muti... prvo je nastala pohlepa za vlašću, potom za novcem, to kao da je bio izvor svih zala. Gramzivost je uništila poverenje,

⁷ „Sudbina je, međutim, stvarni gospodar svega“ (Salustije).

⁸ Senat i narod rimski.

poštenje i ostale vrline. Umesto toga, naučila je ljude oholosti, surovosti, nepoštovanju bogova, pokazala da se sve može kupiti... Država se promeni i vlast, od najpravičnije i najbolje, postade okrutna i nesnosna".⁹ Nakon perioda krvavih građanskih ratova, Rimsko carstvo se u vreme genijalnog državnika Oktavijana Avgusta (1. vek pre n. e.) postepeno pretvorila u vrlo specifičnu monarhiju – principat iz koga je izniklo Rimsko carstvo.

Rim se u I i II veku naše ere i dalje širio: na zapadu do okeana, na severu do britanskih ostrva i obala Rajne, na jugu do afričke pustinje, na istoku do Eufrata i granica persijske države. Avgustove legije u krvavim borbama zauzimaju zemlje Ilira i celo Balkansko poluostrvo, sve do Dunava. Kasnije, u doba cara Trajana, Rimljani prelaze Dunav i osvajaju Dakiju. Poslednji blesak ilirske želje za slobodom sevnuo je tokom velikog Batonovog ustanka, pokrenutog kao reakcija na velike poreze novih osvajača i obavezu regrutovanja starosedelačkog stanovništva u legije. Ustanak je buknuo 6. godine n. e. u današnjem Sremu, kao i u Bosni i proširio se na ceo prostor od Jadrana do Panonije. Rat je ugušen krajnjim naporima 9. godine n.e, nakon čega je i celo Podunavlje postepeno uključeno u rimski svet.

Ogromno carstvo štitio je sistem vojnih garnizona međusobno povezanih popločanim putevima i poštanskim postajama. Brojni gradovi napreduju, trgovina cveta. Neposredno inspirisani dostignućima ranije grčke civilizacije, razvijaju se kultura – građevinarstvo, književnost, skulptura, slikarstvo, filozofija. Po Rimu i drugim gradovima carstva, robovi i slobodni radnici grade monumentalne građevine: koloseume, amfiteatre, terme, slavoluke, akvedukte, zidine i utvrđenja. Rimski gradovi se razvijaju do tih razmera, da takav stepen

⁹ Salustije, *Katalinina zavera*.

urbanizacije Evropa i Mediteran neće dostići ni više od hiljadu godina nakon nestanka Rimske države. U prvom veku pre nove ere Rim je bio bolje opremljen popločanim ulicama, kanalizacionim sistemom, vodovodom i sistemom dostave hrane nego većina evropskih gradova u 1800. godini. S druge strane, Rimljani nisu poznavali neke za našu kulturu jednostavne stvari, poput šećerenja hrane ili britve za brijanje.

Nadgrobna stela Lucija Blasija Nigeliona, spekulatora iz Legije VII Klaudivija (druga polovina II veka)

I danas, nakon dva milenijuma, ostaci monumentalnih rimskih građevina u Rimu ili u drugim gradovima carstva često ostavljaju posmatrača bez daha svojim proporcijama, mirnom elegancijom, skladnošću i strogoćom linija.

Sredinom drugog veka Rimsko carstvo prestaje da se širi. Istovremeno, kao i da se energije i žive sile carstva prenose iz centra na periferiju. Krvotok carstva sve više klizi ka provincijama, a grad Rim polako postaje samo simbol države, prazna politička ljuštura gde obitava politički beznačajni senat, a stanovništvo parazitira na radu robova iz dalekih provincija. Pravi centar moći i kulture postaju mesta i gradovi izvan Italskog poluostrva: od Galije i granica na Rajni do oblasti Bliskog istoka i Severne Afrike, a izvor i osnovu vlasti pruža vojska – rimske legije.

Započinje doba odbrane granica od nadirućih varvara.

I dok su se carske vojske u Panoniji i na Dunavu poslednjim naporima opirale hordama divljih varvara i dok su na istoku legionari posrtali pod udarima surovih Parta, a rimski gradovi i naselja goreli, stanovnici Rima su jedino brinuli o „hlebu i igrama“, da li će dobiti besplatnu hranu i da li će konji Plavih ili Crvenih sutra prvi proći kroz cilj i ko će od novopridošlih gladijatora osvojiti nagradu na igrama.

PRVI DEO

UGROŽENO CARSTVO

VOJNICI-CAREVI

*Opus adgredior opimum casibus, atrox proeliis,
discors seditionibus, ipsa etiam pace saevom.*¹⁰

¹⁰ „Prihvatom se dela bogata nesrećama, puna strašnih bitaka, razdora i buna, čak i u miru užasna.“ Tacit, *Historiae*.

III

GUVERNER DONJE PANONIJE POSTAJE CAR

(Septimije Sever, 193–211)

*Omnia fui. Nihil expedit*¹¹

(car Septimije Sever)

Krajem drugog veka naše ere Rimsko carstvo imalo je dve provincije koje su se nazivale Panonija. Gornja Panonija obuhvatala je veći deo današnje Austrije i zapadne Mađarske. Prostor Donje Panonije se protezao na jugoistok, kroz današnju Mađarsku, Hrvatsku i Srbiju sve do ušća Dunava u Savu, uključujući i grad Sirmijum. Njom je upravljao carski legat, najčešće bivši pretor, a od vremena Marka Aurelija bivši konzul, koji je komandovao jednom legijom stacioniranom u provinciji. U Panoniji su živeli Iliri i Kelti (Skordisci, Taurisci, Karni) koje su Rimljani smatrali hrabrim, ratobornim, surovim i prevrtljivim. Drvo je (uz raž i ječam) bilo najvažniji proizvod ove provincije. Stanovnici su proizvodili i jednu vrstu ječmenog piva.

Car Komod, naslednik Marka Aurelija, negde oko 186. godine za prefekta Donje Panonije postavio je Septimija

¹¹ *Bio sam sve. Ne znači mi ništa.*

Septimije Sever

Severa, čoveka koji će ubrzo igrati odlučujuću ulogu u sudbini Carstva. Bio je to čovek prijatne spoljašnosti, tamne puti, čije se severnoafričko i nerimsko poreklo posebno jasno videlo po loknastoj kosi i istoj takvoj, lepo negovanoj bradici, kao i po zaobljenim crtama lica, punačkim, senzualnim

usnama. Lepi maniri i bogata toga prikrivali su krupno i mišićavo telo bivšeg vojnika i generala, iskaljeno u decenijama teških vežbi, bitki i napornih putovanja.

Poreklo i karijera tadašnjeg prefekta Donje Panonije možda na najbolji način pokazuju u kojoj meri je grad Rim, nakon vekova osvajanja, uspeo da se pretvori u „univerzalno carstvo“ koje je uspelo da latinizuje pokorene narode Mediterana i Evrope. Septimije Sever je poticao iz bogate severnoafričke porodice, koja je već davala rimske konzule i koja je, makar delimično, bila punskog, odnosno kartaginskog porekla. Tako je u njegovim venama tekla i krv onih Kartaginjana s kojima se Rim nekoliko vekova ranije, u doba Hanibala (II vek pre n. e.) na život i smrt borio za prevlast u Mediteranu. Ali nakon tri ili četiri veka, ova činjenica uopšte nije smetala mladom Afrikancu da postepeno napreduje stepenicama državnih počasti i slave, sve do najviših položaja.

Međutim, nije dovoljno samo imati sposobnosti ili želje. Potrebno je i da same okolnosti, odnosno sudbina (rimska boginja Fortuna) pruži priliku da se neka ličnost u potpunosti iskaže. Bilo je potrebno da dođe 194. godina pa da se

jednog jutra, kada je prefekt Donje Panonije Septimije Sever izlazio iz svojih odaja, nakon što je sanjao kako sisa vučicu¹², pred njim ukaže boginja Fortuna, koja će mu, pokazavši put koji od Sirmijuma vodi ka Rimu, na uvo došapnuti: „Zar još čekaš?“ Jer tog jutra, glasnik na oznojenom konju iz Rima je doneo vest o još jednom careubistvu i o konfuziji koja je vladala u glavnom gradu Imperije.

Samo nekoliko meseci nakon ubistva cara Komoda, ubijen je i njegov naslednik i bivši ugledni general Marka Aurelija – car Pertinaks. Ubistvo su izvršili pripadnici pretorijanske garde, dakle oni vojnici koji su dali zakletvu da će, ako treba, i svojim životom štiti cara. Pretorijanci su zatim, između više kandidata, na carski presto podigli jednog od najbogatijih rimskih senatora¹³, čija se prednost pred ostalim kandidatima uglavnom sastojala u činjenici da je vojnicima ponudio najveću nagradu ukoliko bude izabran na presto. Izbor je odmah potvrdio već odavno politički skoro beznačajni i carevima i vojsci pokorni senat. No taj izbor je imao i jednu krupnu manjkavost. Pretorijanci su, naime, zaboravili da u postupku biranja novog cara konsultuju i ostale svoje kolege, odnosno rimske legije od kojih se većina nalazila po prostranim granicama Carstva i koji izgleda nisu mogli da računaju na novčanu nagradu koju je car obećao svojim gardistima. I čim se vest o događajima u Rimu proširila po Carstvu, pojavilo se još tri kandidata za purpur: jednog su izglasale legije u Britaniji¹⁴, drugog legije u Siriji¹⁵, a trećeg – Septimija Severa – Panonske legije.

¹² Ovaj san, kako navodi *Historia Augusta*, predstavljao je nagoveštaj carskog zvanja (vučica je odgajila Romula i Rema, osnivače Rima).

¹³ Njegovo ime bilo je Didije Julijan.

¹⁴ Klaudije Albin.

¹⁵ Po imenu Niger.

U tim dramatičnim danima aprila 194. godine naše ere, u godini „četiri cara“, pokazalo se zašto je položaj guvernera Donje Panonije predstavljao značajnu stratešku prednost za svakog kome bi se učinilo da je dobar kandidat za vladara Imperije. Prvo, zato što je uz Dunav bilo najviše legija, koje su imale zadatak da štite granice carstva od spoljnog neprijatelja, ali su mogle da posluže i za unutrašnju potrebu. Septimije Sever je tako u svom pohodu na Rim okupio 15 legija, u čemu mu je, pored popularnosti, pomogla i činjenica da je njegov rođeni brat bio guverner susedne provincije – Gornje Mezije.¹⁶ Drugo, jer su dunavske trupe najvećim delom činili vojnici ilirskog porekla, koji su u to doba smatrani najžešćim ratnicima i najlojalnijim vojnicima rimske armije. I najzad, Panonija je imala središnji položaj u odnosu na zapad i istok Carstva i bila relativno blizu prestonici.

Još u prvim decenijama principata (I vek n. e.) legije iz Panonije imale su značajnu ulogu u borbama za carsku vlast. Tako su, u borbama nakon Neronove smrti, panonske i mezijske trupe kod Bedrijaka u Italiji porazile germanske legije, a zatim na juriš zauzele Rim i proglasile Vespazijana za cara. To je bio prvi put da je podunavska vojska na presto postavila svoga pretendenta.

Trebalo je tek nešto više od četrdeset dana usiljenog marša, da se panonske legije Septimija Severa pojave pred vratima Rima. Dok njegovi konkurenti u Britaniji i Siriji praktično nisu ni pomerili svoje armije, Sever je u Rimu već primao počasti oduševljenog naroda i senatskih ulizica. Nekadašnju pretorijansku gardu, koja je zbog izdaje cara Pertinaksa bila rasformirana, već je zamenila nova, mnogo veća jedinica podunavskih legionara.

Jedna od prvih Severovih odluka bila je da svim vojnicima povisi plate za više od dva puta. A onda je došao na red i

¹⁶ Gornja Mezija je većim delom zauzimala prostor današnje Srbije.

rat s pretendentima s istoka i sa zapada. Za manje od dve godine od onog aprilskog jutra, nekadašnji panonski guverner bio je neograničeni gospodar Rimskog carstva. Carstvom će vladati čitavih 18 godina, često surovo, ali uglavnom dosta mudro – sve do 211. godine. Iza sebe će ostaviti mnoge nove građevine, kao i novu vladajuću dinastiju: kuću Severa.

Novi imperator je dva puta obilazio dunavski *limes*, 196. i 202. godine. Na planini Rudnik, u Srbiji, na mestu gde je nekada postojao stari rimski rudnik, s naseljem i hramom posvećenim Majci Zemlji, stajao je kamen na kome su se mogle pročitati sledeće reči: „Avgust, cesar, Lucije Septimije Sever, Nepobedivi, Uzvišeni, obnovio je ovaj hram Majke Zemlje, uz pomoć Kasija Ligurđana, carskog predstavnika i na zahtev kolonista Publija Fundania i Publija Elija Mukanija.“

Vladavina Septemija Severa predstavljala je samo period privremenog stišavanja krize, tišine pred buru, možda poslednji period klasičnog Rima.

Naslednici Septimija Severa su imali manje sreće i još manje sposobnosti u vlasti od njihovog uglednog pretka i osnivača dinastije Tako se desilo da kuća Severa ne opstane dugo na vlasti. Gotovo da se ponovio, samo malo drugačije, slučaj Marka Aurelija i njegovog sina naslednika. Počelo je tako što je mlađeg Severovog sina u majčinom naručju ubio njegov stariji brat. Zatim je taj surovi stariji brat Karakala i sam stradao od zavereničkog mača, da bi nedugo potom i zaverenik, koji je kratkotrajno bio car na isti način završio život. A onda je sledeći car, razvratni mladić nazvan Elagabal, posle vladavine od samo četiri godine, takođe bio ubijen. Njega je nasledio poslednji car iz kuće Severa, četrnestogodišnjak po imenu Aleksandar Sever, kome će boginja Fortuna omogućiti još 13 godina života i vlasti. Da bi ga zatim dovela maglovitog, zimskog dana 235. godine do jednog šatora u logoru legionara, na Rajni.